

VASKO KUSIN, Ústav marxizmu-leninizmu Univerzity Komenského, Bratislava

KUSIN, V. The Marxist-Leninist Comprehension of Practice, *Filozofia*, 29 (1974), No 1, p. 34—49.

Practice in the system of marxist-leninist philosophy has the central position; by means of it and on the firm materialist basis a practical way of man's self-creation can be revealed in the dialectics of the relation nature — man. This is the way that is proper only to man as the objective — social, practical — transforming creature. By means of practice — namely thanks to Marx — the most essential aspect expressing the practical active assertion, the real process of development of man as ontocreative creature, and thus a creature of practice. Practice then expresses the way by which the human individual, resp. society, mankind, constitutes their objective relation to the surrounding world (i. e. to the natural being and to the social being); it can thus be asserted that practice is such a way of human being in which it is constituted as the being modifying nature and producing social reality.

a) Prax ako ontologické východisko

Katégoria praxe — z metodologického hľadiska — je jednou z najzávažnejších kategórií marxisticko-leninskej filozofie. Prostredníctvom tejto kategórie, najmä jej materialisticky dôslednou ontologickou a gnozeologickou analýzou klasici marxizmu-leninizmu dospeli k odhaleniu najpodstatnejších stránok ľudského bytia. V princípe ide o odhalenie ľudského bytia ako bytia prakticko-pretvárajúceho, t. j. svet a seba meniaceho.

Vďaka tomuto ontotvornému chápaniu ľudskej praxe poznanie o človeku bolo obohatené o jednu z najzávažnejších dimenzií — o dimenziu revolučnej a v podstate slobodnej činnosti.

Objavením tejto najpodstatnejšej stránky ľudského bytia bola súčasne načrtnutá i reálna perspektíva ľudského sebaoslobodenia; zákony tohto sebaoslobodenia nie sú mimo existencie človeka, ale v nej, v jeho praxi ako v spôsobe svojho bytia, vyjadrujúceho — ako hovorí Marx v *Tézach o Feuerbachovi* — zmyslovo-predmetnú činnosť a dodajme ešte, spoločensky rozvinutého človeka.

Teda hovoriť o marxisticko-leninskom chápaní praxe znamená mať na mysli dialektikomaterialistické východisko v analýze historickej interakcie človeka a sveta. Alebo — čo je to isté — uplatnenie stanoviska praxe je, slovami Marxa, „zobrazovanie praktického činného uplatnenia, praktického vývojového procesu ľudí“. Tento ich „praktický vývojový proces“ — to je proces ich dejín ako dejín premenlivého, v každom ich období iného životného prejavu, vyjadrujúceho živú dialektiku *predmetného* vzťahu človek — spoločnosť — príroda.

Vychádzať z praxe pri analýze dejín znamená teda na jednej strane vidieť materialistickú súvislosť medzi človekom, prírodou a spoločnosťou: na druhej strane vychádzať z praxe pri analýze individuí znamená zase chápať ich ako *ontotvorné* bytosti, ako bytosti „zmyslových činností“ tvoriacich tento svet.

Prax je teda vyjadrením — všeobecne povedané — historického, prakticko-pretvárajúceho spôsobu existencie spoločenského človeka. Tento historický, prakticko-pretvárajúci spôsob človeka nie je nič iné, než vo svojej podstate proces vyjadrujúci dialektiku ľudských činností (činnosť ako látková premena medzi človekom a prírodou, činnosť ako tvorba prostriedkov, resp. ako produkcia „nových“ predmetov, ďalej činnosť ako proces sebarealizácie, tvorivej aktivity atď.), resp. dialektiku „ľudského“ a „ne-ľudského“, človeka a sveta.

Základným vyjadrením praxe je výrobná činnosť, špecificky ľudský produktívny proces, resp. spoločenský proces premeny materiálneho sveta na svet sociálnej predmetnosti, t. j. na „ľudský“ svet.

Toto materialistické určenie ľudskej praxe (prostredníctvom materiálnej produkcie) logicky vyplýva — najmä zásluhou K. Marxa — z hlbokej teoreticko-filozofickej analýzy práce ako jednej zo základných foriem praxe. Vychádzajúc z pozitívneho filozofického dedičstva nemeckej klasickej filozofie, Marx vidí v práci základný princíp ľudského osvojovania si sveta — na jednej strane; ľudského sebarozvoja, predmetného sebauplatnenia, sebarealizácie — na druhej strane. Prostredníctvom tejto činnosti sa človek reprodukuje a utvára ako človek — tvorca; vytvára svoje dejiny a realizuje sa v nich. Je dejinným s dejinnotvorným človekom. Tým, že Marx chápe prácu v najtesnejších súvislostiach s ontickou problematikou človeka, určuje v nej rozmer ľudskej skutočnosti; táto ľudská skutočnosť v najvšeobecnejšom zmysle slova zahrnuje všetky prejavy existencie človeka a v princípe je vyjadrením praxe.

Teda považovať prax za ontologické východisko pri analýze dejín znamená v skutočnosti považovať za východisko reálnych ľudí, isté individua, „ktoré sú určitým spôsobom produktívne činné“, ako hovorí v tejto súvislosti Marx. Títo ľudia sú konkrétne historicky situovaní vo svete, determinovaní objektívnymi podmienkami, ľudia zámeru a moci nad prírodou, ale aj nad sebou samými; vlastnou špecifickosťou, prakticko-pretvárajúcimi schopnosťami sa vo svojej praxi konštituujú nielen ako sociálna moc, ale aj ako univerzálna prírodná moc (8, s. 65; 9, s. 205). Táto moc je mocou ich praxe, iba im vlastného spôsobu existencie, ktorá z okolitého bytia robí predmet svojho pôsobenia a z pôsobenia bytia, ktoré ju obklopuje, dotvára vlastné slobodné jestvovanie v rámci vlastných, ním vytvorených životných prostriedkov.

Moc vyplývajúca z praxe ako zo spôsobu bytia človeka vo svete, ktorého „poslaním“ je odhaľovať prírodné a spoločenské sily, je *praktickou mocou* a vyplýva — ako zo svojho zdroja — z viacrozmernosti praxe. (Máme tu na mysli rozmer prírodno-pretvárajúci, prax ako prírodu modifikujúci spôsob bytia.) Tento rozmer praxe nás oprávňuje považovať prax za ontologickú štruktúrnú zložku univerza (princíp humanizácie prírody). Na nej a spolu s ňou stojí rozmer sociálno-pretvárajúci, kde v popredí stojí (v procese pôsobenia na prírodu) *revolucionalizácia* výrobných vzťahov a spoločenského života vôbec (triedny boj, sociálne revolúcie, aktívna účasť na tvorbe sociálnej reality atď.).

Spomenuté rozmery praxe, resp. jej stránky implikujú jej ďalší rozmer, ktorým je stupeň ontologickej začlenenosti človeka do sveta. Tento rozmer

praxe môže existovať a vyjadrovať v princípe univerzálnu moc človeka len v súvislosti s vývinovým stupňom výrobných síl (ako znamenie ľudskej vlády nad prírodou). Tieto tri rozmery praxe vyjadrujú vzájomnú dialektickú celistvosť prejavu materiálneho, prakticko-pretvárajúceho životného procesu ľudí.

Viacrozmerné určenie praxe nás potom oprávňuje hovoriť o praxi ako o reálnom procese ľudí konkrétne v tom zmysle, že spôsob ich existencie (ktorého vyjadrením je prax) sa konštituuje a vzájomne *podmieňuje* formou všestrannej materiálnej produkcie (nevyhnutnej na existenciu a reprodukciu spoločnosti) a formou tvorby sociálnej reality (v princípe ľudskej kooperácie, na ktorej základe jedine je možná práca), nevyhnutnej účelne a racionálne rozvíjať materiálnu produkciu. Hegel na adresu tejto formy existencie spoločenského človeka hovorí: „Práca, ktorú vykonáva jednotlivec pre svoje potreby, je práve tak uspokojovaním potrieb iných, ako jeho vlastných potrieb, a k uspokojeniu vlastných potrieb dospievania len prácou iných.“ (4, s. 244)

Princíp racionálnosti a účelnosti ľudského konania ako jednej z hlavných foriem ľudskej existencie je vyjadrením spoločenského charakteru spomínanej rozmernosti praxe. Ak Marx v súvislosti s praxou hovorí o spoločensky vyvinutom indivíduu, hovorí o jeho činnosti ako o činnosti nevyhnutne spoločenskej, ktorá je daná práve tvorbou sociálnej reality: „...Dokonca aj vtedy, keď som činný *vedecky* atď., aj vtedy som činný *spoločensky*, lebo som činný ako *človek*. Ako spoločenský produkt je mi daný nielen materiál mojej činnosti... moje *vlastné* bytie je konkrétne spoločenskou činnosťou...“ (7, s. 96)

Ak sme tvrdili, že prax ako spôsob materiálnej existencie ľudí je prejavom vzájomne sa podmieňujúcich foriem pôsobenia človeka na prírodu a seba samého, vychádzali sme pritom z Marxovej myšlienky o vzájomne sa podmieňujúcich vzťahoch človeka k prírode a človeka k človeku. (8, s. 43–66)

Určením praxe ako spôsobu materiálneho bytia, o ktorom možno hovoriť len v súvislosti so spoločensky vyvinutým človekom (tento spôsob nie je nič iné než dialektika jeho činností existujúcich jednak vo sfére materiálnej produkcie a jednak vo sfére sociálnej reality, formovanej touto materiálnou produkciou), klasici marxizmu-leninizmu dospeli k chápaniu praxe ako *spôsobu sebaytvárania človeka*, prirodzene, človeka ako skutočnej historickej bytosti, ako reálneho, do materiálnej činnosti zapojeného indivídua. Avšak proces sebaytvárania človeka je i procesom vytvárania ľudských dejín. Je to zložitý, formami prejavu mnohotvárný dialektický proces *emancipácie človeka*; je zafixovateľný a či znázorňovaný v stupni, resp. v miere jeho „ontologickej“ začlenenosti do sveta. „Ontologická začlenenosť“ — to je „nescudzený“, „mocenský“ vzťah k prírodnému bytiu, k jeho zákonom, miera jeho vlády nad nimi, proces premeny prírodného bytia na „ľudské bytie“, na svet sociálnej predmetnosti.

Sebaytváranie je teda — ako hovorí Marx — *historický proces*, vyjadrujúci *účelný postoj* človeka voči prírode; ten je však možný len „súčinnosťou všetkých ľudí, len ako výsledok dejín“ (7, s. 128), v ktorých „podobne ako sama spoločnosť produkuje človeka ako človeka, tak aj človek produkuje spoloč

nosť... Ľudská podstata prírody existuje len pre človeka *spoločenského*". (7, s. 95).

Čím je tvorba sociálnej reality revolučnejšia (revolucionalizácia výrobných vzťahov), tým väčšia je moc človeka nad prírodou, tým vyšší je stupeň jeho „ontologickej začlenenosti“ do sveta. Pozitívnym zrušením súkromného vlastníctva — a na tento svetodejinný čin je povolaný nositeľ revolučnej praxe, proletariát — miera „ontologickej začlenenosti“ človeka do sveta, stupeň jeho osvojenia prírodných síl je, pokiaľ ide o perspektívu, stupňom vyjadrujúcim „dovršenú bytostnú jednotu človeka a prírody“. (7, s. 95)

Nemožno pochybovať, že pri sebavytváraní človeka má významný a v mnohom rozhodujúci (vzhľadom na súčasný stav a z neho vyplývajúce možnosti vedeckotechnickej revolúcie) podiel sociálne pretvárajúca revolučná činnosť ľudí, zamierená o. i. na progresívnu zmenu výrobných vzťahov. Avšak proces sebavytvárania človeka zas nemožno chápať len ako otázku revolucionalizácie výrobných vzťahov. Uprednostňovanie jednej stránky praxe ako spôsobu materiálneho bytia ľudí pred druhou stránkou, rovnako nevyhnutnou a významnou v životnom procese ľudí, vedie k metafyzickému chápaniu dialektickej mnohotvárnosti a vzájomnej podmienenosti ľudských aktivít, k popieranu dialektickej celistvosti foriem ľudskej praxe.¹

Obe formy spoločenskej praxe sú nevyhnutnou podmienkou sebavytvárania človeka. Pravda, proces sebavytvárania človeka nie je autonómny v absolútnom zmysle slova. Okrem toho, že je to proces — obrazne povedané — „na seba“ a „pre seba“, je i procesom „mimo seba“ a „na druhom“. Prax „na seba“ a „pre seba“ a prax „mimo seba“ a „na druhom“ je praxou na tvorbe dejín. Dejinnou praxou sformovaný človek už vystupuje proti prírode ako „prírodná sila“, ktorá robí z človeka špecifickosť novej, t. j. ľudskej kvality; je to kvalita praktickej schopnosti byť „samou univerzálnou prírodnou mocou“. V podstate ide o takú civilizačnú úroveň ľudskej praxe, v ktorej človek „stojí oproti prírodnej látke ako prírodná sila. Uvádza do pohybu prírodné sily patriace k jeho telu: ramená a nohy, hlavu a ruky, aby si prisvojil prírodné látky vo forme vhodnej pre svoj život. Tým, že týmto pohybom pôsobí na vonkajšiu prírodu a *mení ju, mení zároveň* (podč. V. K.) aj svoju vlastnú povahu. Rozvíja schopnosti, ktoré v nej driemu, a hru týchto síl podmaňuje svojej vlastnej nadvláde“. (9, s. 205)

Z povedaného vyplýva: určenie prakticko-pretvárajúceho spôsobu bytia je určením samej podstaty praxe, v ktorej sa toto bytie konštituuje ako *prírodu modifikujúce* a *sociálnu realitu produkujúce*.

V širšom slova zmysle prax je *zjednocujúcim* procesom človeka a prírody, resp. procesom, vďaka ktorému dejiny možno chápať ako prírodnohistorický proces.

¹ Súčasný revizionizmus napr. v osobe R. Garaudyho nedialekticky uprednostňuje výrobné sily pred výrobnými vzťahmi a spoločensko-ekonomickú formáciu hodnotí na základe úrovne výrobných síl, resp. úrovne vedeckotechnickej revolúcie. (1, s. 28—30).

b) Prax ako zjednocujúci proces prírody a dejín

Chápať prax ako zjednocujúci proces človeka a prírody znamená prijať dialektickomaterialistickú koncepciu človeka a sveta ako koncepciu človeka vo svete. Človek vo svete je vyjadrením dialektiky „ľudského a neľudského“, resp. spoločenského a prírodného; ide o proces ustavičného „rozširovania“ hraníc ľudského sveta, ktorý je mierou, resp. stupňom ontologického začleňovania človeka do sveta. V tomto zmysle možno hovoriť o praxi ako o štruktúrnej zložke bytia univerza. Inými slovami, majúť na zreteli vymedzené momenty praxe, chápať prax ako materiálny spôsob spoločenského bytia znamená mať na mysli jej dejinami vymedzenú funkciu: na jednej strane výsostne účelne (t. j. racionálne, cieľavedomo) *zjednocovať* človeka a prírodu a na druhej strane *vyčleňovať* ho z nej, *povyšovať* ho z úrovne prírodnej bytosti na úroveň *ľudskej špecifickosti*. Tento proces ako „reálny životný proces ľudí“ je *činný proces* (privlastňovanie prírody a tvorby spoločenskej reality); ako taký musí mať svoj predmet pôsobenia. Každý cieľavedomý, činný proces mení predmet pôsobenia na *produkt* praktickej činnosti. Základnou vlastnosťou produktu je *účelnosť* (účel je základnou dimenziou ľudského diela² a je vyjadrením privlastňovania prírodného bytia ľudským bytím).

Účelným produktom činného praktického procesu ako životného prejavu ľudí je vo všeobecnom meradle cieľavedomá materiálna produkcia (na zachovanie ľudského rodu; 8, s. 30) a produkcia sociálnych vzťahov, sociálnej reality (na zvelaďovanie ľudského rodu). Obe formy účelnej produkcie sa navzájom — v princípe — dialekticky podmieňujú; „konečným“ cieľom tejto vzájomnej podmienenosti je praktická moc človeka nad silami prírody a nad silami vlastného diela.

Vidieť dialektickú celistvosť základných foriem praxe znamená napokon chápať skutočnosť (ako skutočnosť človeka a prírody) v jej dialektickej polarizácii, t. j. ako skutočnosť dialektickej jednoty prírodného a ľudského.

Ak hovoríme o praxi ako o zjednocujúcom procese prírody a dejín, vychádzame pritom, ako sme už naznačili, z *viacrozmernosti* praxe. (12, s. 45—75) Účelový rozmer praxe je súčasne i vyjadrením cieľavedomosti praxe, vďaka ktorej ľudské bytie sa nesie v znamení racionálnej a sebaoslobodzujúcej produkcie. Avšak účelovosť, resp. cieľavedomosť sa môže prakticky realizovať len v súvislosti s pracovným nástrojom. Účelno-inštrumentálna rozmernosť ľudskej praxe robí ľudské bytie praktickopretvárajúcim bytím.

Uvedenú viacrozmernosť praxe klasici marxizmu-leninizmu vyjadrovali na viacerých miestach vo svojich dielach, napr. v Marxovom *Kapitáli* (9, s. 207—208), v Engelsovej štúdii *Ludwig Feuerbach a rozklad nemeckej klasickej filozofie* (3, s. 46), v Engelsovej *Dialektike prírody* (2, s. 31—32), v *Malých ekonomických spisoch* atď. (7, s. 76, 77)

² Lenin v súvislosti s účelným charakterom ľudskej činnosti hovorí: „Objektívny svet ide svojou vlastnou cestou a ľudská prax, majúť pred sebou tento objektívny svet, naráža na prekážky pri uskutočňovaní účelu (podč. V. K.). (6, s. 224)

Účelno-inštrumentálny (cieľavedomo-inštrumentálny) rozmer praxe je teda znamením pretvárajúcich schopností človeka, znamením jeho sebpovýšenia na potencionálno-univerzálnu moc v procese osvojenia objektívnej reality. Človek sa neprispôbuje prírode preto, aby bol v jej moci, ale preto, aby ju menil. Mení ju však svojou existenciou, ktorá je v znamení (napr. oproti zvieratám) vedomej organizácie spoločenskej produkcie, ako hovorí v tejto súvislosti Engels. Táto vedomá organizácia je spôsobom jeho existencie, ktorým sa líši od všetkého ostatného jestvujúceho. Je to vedomo-inštrumentálny (účelno-inštrumentálny) spôsob jeho činného, praktického jestvovania.

Z tohto hľadiska, t. j. z hľadiska praxe dejiny sú o. i. aj dejinami zápasu o *spôsob existencie*. Práve svojím spôsobom existencie človek „vstúpil“ do sveta a existuje vo svete ako *činnosť*. Jednotou účelu (resp. cieľavedomosti) a nástroja človek svoj „vstup“ do sveta umocňuje a obohacuje o nové formy pôsobenia vo svete. Človek tým, že dokáže nástroj racionálne, cieľavedome, a teda účelne vsúvať medzi seba a prírodu, proces jeho praktického pôsobenia na vymedzený predmet je vysoko účinný a pokiaľ ide o potencialitu jeho osvojovania, nie je možné hovoriť tu o ohraničovaní, ale naopak, o jeho ustavičnom „rozširovaní“.

Toto chápanie praxe implikuje napokon dobyvateľský optimizmus človeka a vieru v jeho schopnosti. Lebo pracovným nástrojom (či umelým pracovným prostriedkom) v prakticko-pretvárajúcom procese človek iba znásobuje svoju revolučnú činnosť (je však pravda, že toto znásobovanie sa neuberá vždy pozitívnym smerom, najmä pokiaľ ide o vojnové situácie a o vedeckotechnický proces v podmienkach súkromnovlastníckych vzťahov).

Dobyvateľský optimizmus človeka, vyplývajúci z viacrozmernosti jeho praxe, je zameraný predovšetkým na všeludský problém *ako žiť*, resp. ako existovať. Prirodzene, tento problém bol a vždy zostane otázkou praxe. Ak máme na mysli súčasné progresívne proletárske hnutie, odpoveď na túto otázku je obsiahnutá v jeho revolučnej praxi, v praktickej požiadavke nastoliť *komunistický spôsob jestvovania*. Na tento revolučný charakter praxe Marx upozorňuje v súvislosti s kritikou F. Feuerbacha, keď hovorí: „...v skutočnosti pre *praktického* materialistu, t. j. *komunistu*, ide o to, aby existujúci svet revolucionizoval, v praxi napadol a zmenil veci...“ (8, s. 43)

Na záver tejto časti treba poznamenať, že účelno-inštrumentálna (cieľavedomo-inštrumentálna) rozmernosť praxe vyjadruje reálny životný proces ľudí ako proces *sprostredkovanej interakcie* človeka s prírodou; ako taký je znamením jeho vymanenia z moci prírody, je prechodom na „druhú stranu“, je v kontrapozícii k prírodnému svetu. Sprostredkovaná interakcia človeka s prírodou, súvisiaca s jeho schopnosťou vytvárať nástroje, umožňuje mu zdokonaľovať nástroje, pôsobiť univerzálne. Univerzálnym pôsobením človek len potvrdzuje vlastnú špecifickosť, ku ktorej sa vypracoval svojou praxou.

Tento proces je vo svojej podstate večný a jednotný; formou je mnohotvárný a v každej epoche ľudských dejín iný. „Večnosť“ si kladie za svoju podmienku ustavičný proces medzi prírodou a človekom. (7, s. 75, 76) Jednotnosť si zase kladie za svoju podmienku účelno-inštrumentálnu rozmernosť praxe, zjednocujúcu

človeka s prírodou. A napokon mnohotvárnosť si kladie za svoju podmienku spôsob, akým prebieha sprostredkovaná interakcia medzi človekom a svetom. Tento spôsob je v mnohom daný cieľavedomou, spoločensky účelnou aplikáciou pracovných nástrojov a umelých pracovných prostriedkov v procese praktického pôsobenia človeka na prírodu. Prírodzene, „logika“ aplikácie nástrojov je len jedna stránka spôsobu interakcie medzi človekom a prírodou. Druhou stránkou je tvorba *nových* a pokiaľ ide o perspektívu, životaschopnejších nástrojov. Preto Marx v analýze dejinného pohybu (ako procesu materiálnej produkcie) pripisoval nástrojom nesmierny význam: „Pozostatky pracovných prostriedkov sú práve také dôležité pre skúmanie zaniknutých spoločenskoekonomických formácií, ako nálezy kostí pre poznanie ústrojenstva zaniknutých druhov živočíchov.“ (9, s. 208)

A tak spôsob praktickej interakcie človeka s prírodou, daný „logikou“ aplikácie nástrojov a tvorbou nových nástrojov, je v konečných dôsledkoch i spôsobom „menenia okolností“, a tým aj spôsobom menenia samého človeka. Tvorbou pracovných nástrojov, umelých pracovných prostriedkov, ktorými človek pôsobí na prírodu a súčasne ktorými vytvára „ľudský svet“, vytvára i predpoklady pre vlastnú modifikáciu. To znamená, že mať na zreteli dialekticko-materialistický charakter praxe predpokladá vychádzať zo skutočnosti, že zákony vývinu človeka, spoločnosti, ľudstva nie sú mimo neho, ale v spôsobe jeho predmetnej existencie. Inými slovami, ľudia sa vytvárajú tým, že menia podmienky svojho bytia, t. j. že menením okolností meníme samých seba. Môžeme to racionálne pochopiť — ako hovorí Marx — iba v súvislosti s ich praxou, t. j. na základe revolučnopretvárajúceho spôsobu jestvovania človeka.

c) Prax ako ontologická zložka univerza

Prijať za východisko prax v procese interakcie človeka s prírodou znamená prijať dialekticko-materialistickú koncepciu jednoty človeka a prírody, „prírodného“ a „ľudského“, resp. jednotu „ontológie“ a „antropológie“. Iba v súvislosti s touto jednotou možno chápať prax ako ontologickú zložku univerza. Treba však poznamenať, že pojem ontológia chápeme v širších súvislostiach, t. j. zahrnujeme pod tento pojem i praxou vytvorený „ľudský svet“ i objektívnu realitu mimo „ľudského sveta“, ktorá môže byť potenciálne *predmetom* praxe, a teda „ľudskou skutočnosťou“.³

Širšie chápanie ontológie predpokladá i materialistické chápanie praxe: prax predpokladá predbežnú existenciu objektu — prírody, ktorá *ontologicky* existovala *pred* praktickou činnosťou a z ktorej napokon aj „vzišiel“ ako bytosť praxe.

Preto v súvislosti s ľudskou praxou možno hovoriť aj o takej prírode, ktorá síce nebola ešte „modifikovaná“ ľudským bytím, ale objektívne existuje a z hľadiska *otvorenosti* ľudskej praxe môže byť potencionálne jej predmetom.

Tu je namieste vidieť problém „prvej“ a „druhej“ prírody, resp. „ne-ľud-

³ Nazdávame sa, že treba kriticky prijímať názor, že ontológia je „teóriou o najvšeobecnejších určeníach a zákonoch praxou pretvoreného ľudského sveta...“ (10, s. 122)

ského a „ľudského“ a či „nového“ bytia len v súvislosti s *materialistickou* odpoveďou na základnú filozofickú otázku. Z metodologického hľadiska by potom problém „prvej“ a „druhej“ prírody bolo možné formulovať ako *prax a základnú filozofickú otázku*. Idealistická odpoveď na základnú filozofickú otázku implikuje aj subjektívne idealistické chápanie praxe (napr. ako je to u Fichteho).

Ak Marx v *Tézach o Feuerbachovi* považuje prax za východisko, ľudskú prácu a tvorbu za základ tohto sveta, „ako dnes jestvuje,“ tak nie bez súvislosti s materialistickou odpoveďou na základnú filozofickú otázku. Aj keď vychádzal v mnohom z Fichteho „filozofie činu“, z jeho teórie „ontotvorného chápania človeka“, neznamená to, že prijal i jeho subjektívnoidealistickú koncepciu ľudskej praxe (koncepcia slobodnej tvorivej činnosti, vyvierajúca z Ja, ktorá je i základom objektívnej reality).

Na nebezpečenstvo *redukcie* tzv. „nového sveta“ na celé bytie Marx upozorňuje, keď hovorí, že *priorita* vonkajšieho sveta (v súvislosti s praxou) sa prirodzene zachováva. To znamená, že len materialistickou odpoveďou na základnú filozofickú otázku možno chápať prax ako ontologickú zložku bytia, ktorá vyjadruje reálny životný proces ľudí zapojených do pretvárania prírody a je určená štruktúrou spoločenských vzťahov. Jej „kategorickým imperatívom“ je tvorba „nového“ sveta, resp. tzv. „druhej“, „zludštenej“ reality, ktorá je kľúčom na pochopenie celého ontologického bytia a podmienkou ľudského sebarozvíjania. Aby bolo možné — v procese historickej praxe — *poľudšťovanie* prírody, musí „najprv“ táto príroda objektívne existovať a len potom sa môže stať predmetom praxe. Prax je podmienkou *poľudšťovania*, avšak podmienkou historickej (*poľudšťujúcej*) praxe je „prvá“ príroda — nevyčerateľný a nekončný predmet pôsobenia.

Proces ľudského pretvárania prírodného nie je procesom „zrušovania“ a či „negácie“ prírodného ľudským, ale procesom humanizácie, ktorá sa nesie v znamení dialektickej modifikácie prírodnej reality; človek prírodu „poľudšťuje“, ale súčasne i sám seba „naturalizuje“, t. j. osvojuje si prírodné sily ako svoje sily a prírodným silám vtláča pečať svojich síl (napr. spôsobom racionálnej, vedeckej regulácie), vnáša do nich tzv. „antropologický“ rozmer (princíp cieľavedomého „zásahu“ človeka do prírody). Inými slovami, príroda „vstupuje“ do človeka v procese jeho praktického pôsobenia len potiaľ a tak, pokiaľ a ako ho svojim „vstupom“ zo seba samej zvyšuje. Otázka zvyšovania ľudského rodu najmä v súčasnej epoche vedy a techniky je otázkou ľudskej praxe.

Zmyslom prírodnopretvárajúceho procesu je kvalitatívne vyčleňovanie človeka z prírodnej ríše na úroveň ľudskej špecifickosti; v princípe je to proces tvorby novej, *sociálnej reality* a sebavytvárania človeka. Práve tento proces robí prax ontologickou (*poľudštenou*) zložkou univerzálneho bytia a je v znamení *rozširovania* hraníc ľudského sveta (výrazne sa to prejavuje v súčasnom ľudskom osvojovaní kozmu). Prirodzene, toto „rozširovanie hraníc ľudského sveta“ nie je nič iné, ako „odhaľovanie hraníc“ prírodného sveta; všeobecne je to proces, ktorý z prírody ako *veci* (ľudským vzťahom ešte nepoznamenananej) robí prírodu ako *predmet* (poznamenanú ľudským vzťahom).

Obrazne povedané, človekom (ako bytosťou praxe) sa stávam natoľko, nakoľko z ne-ludského urobím ľudské, z vecí predmet svojho pôsobenia. Tvorivou slobodnou bytosťou som natoľko, nakoľko viem (ide o teoreticko-praktický postoj), čo všetko stojí proti mne ako takejto bytosti a čo všetko predomnou stojí ešte len ako úloha.

Tento proces ľudského zmocňovania sa prírodnej reality je vo svojej podstate nekonečný (vyplýva z nekonečnej povahy predmetu pôsobenia — z prírody). Bolo by *klamlivé* veriť, že jedného dňa univerzum (kde praxou vytvorený ľudský svet je len jeho štruktúrnou zložkou) bude „pohltené“ „ľudským“ svetom, a že sa tým prakticky skončí *tento spôsob* ľudskej existencie zápasu človeka s prírodou.

Aj keď svet modifikovaný ľudskou praxou, dejinami, stáva sa — slovami M. Marxa — čoraz viac dielom a skutočnosťou človeka, alebo ako hovorí Engels, rozšíreným telom človeka, nikdy nebude „samým človekom“, len „jeho telom“. *Ľudské dielo*, nesúce sa v znamení tvorivého zápolenia, je iba *torzom idey* prekonávania prírodného ľudským. Je to však torzo, ktoré robí ľudstvo *sebestačným*, ale nie *všemocným*. Toto stanovisko nie je vyjadrením pesimizmu, ale stanoviskom vyjadrujúcim všeobecne platný princíp materialistického determinizmu; prírodu modifikujeme, zmocňujeme sa jej na základe praktickopretvárajúcich schopností, ktoré však nemajú autonómny a navždy daný charakter vlády či moci v absolútnom zmysle slova, ale vyvíjajú sa a sú určované praktickým vzťahom (determinovaným spoločenskou realitou) k nekonečnej a mnohotvárnej objektívnej realite. Realita stojí pred človekom, stála a vždy bude stáť *viac ako úloha*, než ako osvojené riešenie. V tom napokon spočívajú aj korene dejinného optimizmu: nekonečná možnosť sebarealizácie a sebavytvárania človeka, *otvorenosť* jeho praxe.

Existencia takejto špecifickej prírodno-sociálnej reality, akou je človek, nepochybne znamená revolučný skok vo vývine prírody. Nie je to však skok mimo prírody, ale v prírode samej; ľudský svet nie je mimo sveta prírody, ale v prírodnom svete. Preto oddelovať a nadradovať „ľudský“ svet nad „prírodný“ svet je prejavom metafyzického chápania vzťahu človek — svet. Ak ľudstvo svojou praxou vyjadruje proces pokračovania a prekonávania prírodného, neznamená to, že vyjadruje i svoj „odchod“ z prírodného. Nemožno preto súhlasiť napr. s takou mystifikáciou ľudského rodu, s akou sa stretávame u M. Schelera, že totiž bytie človeka tým, že z prírody urobil svoj predmet, je nadradené v čase a priestore i samým formám bytia tohto sveta, lebo „presne v tom okamihu, keď sa človek vyčlenil z prírody a urobil ju predmetom svojej vlády..., *práve v tom okamihu* musel človek zakotviť i svoje centrum niekde mimo sveta. Nemohol sa predsa považovať za obyčajnú časť, za obyčajného člena tohto sveta, nad ktorý sa tak odvážne postavil“. (11, s. 105—106)

Nemožno súhlasiť ani s názorom, že svet (objektívna realita, univerzum) je len „štruktúra ľudského života“, resp. ako dejiny: „Dejinnosť je základnou štruktúrou nášho života, ktorý je bytím na svete, a tým i samého sveta.“ (5, s. 84)

Prijat podobné koncepcie sveta ako celku, v ktorom základom je ľudská

prax, znamená chápať samy dejiny len čisto ako „sociálny“ a či „historický“ proces, a nie ako *prírodno-historický* proces v ktorom je moment *materiálnosti* zreteľne vymedzený. Aj Marx v analýze historického vývinu spoločnosti opieral sa o svet „modifikovaný dejinami“, no vychádzal zo samozrejmeho faktu, že „modifikované dejiny“ sú prírodno-historickým procesom a oproti svetovému celku vystupujú ako jeho štruktúrna ontologická zložka, t. j. ako ľudská prax, všeobecne zameraná (v princípe) na *výmenu* medzi človekom a ostatným svetom. (8, s. 67) Prirodzene, „zmyslom“ dejín nie je len výmena medzi človekom a prírodou, avšak *všetko ostatné* mimo tejto výmeny je možné len na základe tejto výmeny.

d) Prax ako nástroj revolučnej premeny sveta

Aj „to ostatné“, čo je mimo tejto výmeny (medzi človekom a prírodou), ale čo môže existovať iba na základe tejto výmeny, i sám proces výmeny je procesom *tvorby* (a teda aj premeny) dejín a človeka. „Praktickým utváraním *predmetného sveta*, *spracúvaním* neorganického prírody sa človek osvedčuje ako uvedomelá druhová bytosť...“ (7, s. 77) a jeho dejiny sú dejinami jeho pôsobenia na prírodu formou sebaspredmetňovania a sebarealizácie. Z toho vyplýva, že dejiny nie sú ničím iným, než „utváraním človeka prostredníctvom ľudskej práce, iba postupnou premenou prírody pre človeka“ (7, s. 103), dejinami sebazrodenia a sebauskutočňovania človeka. Je to proces, ktorý z dialektickomaterialistického hľadiska praxe vyjadruje tvorbu dejín v dynamic-kom zmysle: vytvárať dejiny znamená súčasne vytvárať i reálne predpoklady ich pozitívnej premeny. Tieto predpoklady spočívajú práve v cieľavedomom charaktere praxe progresívnych síl („... v skutočnosti a pre *praktického* materialistu, t. j. *komunistu* ide o to, aby existujúci svet revolucionizoval, v praxi napadol a zmenil veci, ktoré tu už boli predtým“; 8, s. 43).

Prax na dejinách, resp. prax v dejinách je i praxou sebaodhaľovania, sebanazerania („až spracúvaním predmetného sveta... sa človek zdvojnásobuje, a to nielen intelektuálne, ako vo vedomí, činorodo, skutočne, a teda vo svete, ktorý sám utvoril, nazerá sám seba...“; (7, s. 77). Na základe sebaodhaľovania, sebanazerania (za podmienok sebasprostredkovania) *vedieť o sebe* a o dejinách znamená súčasne i *vidieť* svoje a dejinné možnosti, uvedomovať sa ako bytosť *praktického stavu v aktivite*.

Prirodzene, toto všetko je možné len na základe sebaspredmetňovania. V princípe je to proces praktickopretvárajúci, ktorý je vyjadrením materiálnej produkcie spoločnosti. Pokiaľ ide o konkrétnu formu tejto produkcie, je ňou *priemysel*. Totiž iba priemyselná výroba poskytuje človeku jeho svetodejinnú súčinnosť a na základe toho i svetodejinné sebaspredmetnenie, vyjadrujúce proces pozitívnej integrácie človeka. „Až veľkopriemysel vytvoril svetové dejiny v tom zmysle, že uspokojovanie potrieb každého civilizovaného národa urobil závislým od celého sveta, a že zničil doterajšiu prirodzene vzniknutú izoláciu jednotlivých národov.“ (8, s. 58)

Ak sme povedali, že svetodejinná súčinnosť ľudí vyjadruje proces pozitívnej

integrácie, platí to len v historicky podmienenom zmysle slova a vzťahuje sa len na tú úroveň historicko-spoločenskej praxe, ktorá zaznamenala oproti predchádzajúcej úrovni historicky podmienený humanizačno-emancipačný vzostup ľudstva (vystriedanie feudálnej spoločensko-ekonomickej formácie vyspelejšou kapitalistickou spoločensko-ekonomickou formáciou a napokon vznik socialistickej a komunistickej skutočnosti, ktorá vytvára najreálnejšie predpoklady oslobodiť človeka od vlastného zospoločenšenia, alebo — čo je to isté — *ľudsky* sa zmocniť moci človeka, čo napr. kapitalizmus nedokázal).

Na základe Marxovej, Engelsovej a Leninovej analýzy dejinného vývinu a v súvislosti s existenciou *socialistickej reality* dnes už vieme, že končiac kapitalizmom, bolo to obdobie — obrazne povedané — „*kapitálovej*“ praxe, ktorá zákonite súvisí s rozvojom výrobných síl a v mnohom je i vyjadrením moci človeka nad prírodou. Avšak bola (i je) to moc plná vnútorných protirečení a *jednostranného zamerania*, moc „modifikovaná“ súkromnovlastníckymi vzťahmi, a pokiaľ ide o perspektívy dejinného vývinu, moc odsúdená na zánik, pre ktorú konštruktívna spoločenská koncepcia budúcnosti ľudstva je *nedosažiteľná*, moc produkujúca sebalikvidujúcu moc: „... veľkopriemysel vytvoril triedu, ktorá naozaj už nepatrí do celého tohto starého sveta a ktorá zároveň stojí proti nemu.“ (8, s. 59) Na arénu svetových dejín vystupuje nová revolučná sila, nový, životaschopnejší *praktický spôsob existencie*. Je ním revolučná prax proletariátu, ktorej poslaním je praktický prevrat reálnych spoločenských vzťahov, z ktorých — ako zo svojho protikladu — sama ako taká vzišla. Ide o prax, ktorá si „zvolila“ za svoj cieľ *premenu človeka* na novom základe, na základe „*revolučnej masovej premeny*“.

Otázka tejto revolučnej premeny je otázkou *druhej* stránky praxe, ktorej klasici marxizmu-leninizmu venovali veľkú pozornosť. Ide o *sociálnopretvárajúcu* stránku ľudskej praxe, v podstate zamierenú na progresívnu premenu výrobných vzťahov, na pozitívnu tvorbu novej sociálnej reality.⁴ Samozrejme, táto stránka praxe súvisí s činným, praktickopretvárajúcim vzťahom človeka k prírode, t. j. s prírodnopretvárajúcou stránkou praxe. Nikomu nepríde na um pochybovať, že *reálne* komunistické hnutie (ako prax vyjadrujúca sociálnopretvárajúcu činnosť) sa mohlo zrodiť a úspešne rozvíjať len so vznikom kvalitatívne novej sociálnej reality — proletariátu, a že tento proletariát sa zrodil vo veľkopriemysle, ktorý je v princípe vyjadrením vyššieho stupňa moci človeka nad prírodou.

Táto stránka praxe, vyjadrujúca sociálnopretvárajúcu činnosť, je najbližším vyjadrením svojej revolučnej, dejinnej funkcie: jej krédom je meniť svet a oslobodzovať človeka. V tom napokon spočíva aj jej vlastný historicko-spoločenský rozmer; nespoločenská prax neexistuje, tak ako neexistuje nespoločenský spôsob existencie.

Preto sociálno-pretvárajúca prax ľudí, usilujúcich sa o komunistický spôsob jestvovania, je nevyhnutne *spoločenskou praxou*, a to na kvalitatívne vyššej historickej úrovni, pretože si kladie za svoj cieľ „masovú premenu ľudí“.

⁴ „Svet človeka neuspokojuje a človek ho chce svojím konaním zmeniť.“ (6, s. 223)

a to spôsobom pozitívneho zospoločenšenia. Je to proces *masovej integrácie* síl a schopností ľudí pôsobiť na svet na vyššej úrovni. Tento proces je vlastný cieľavedomej činnosti revolučného subjektu — proletariátu.

Je to v podstate nová forma praxe, ktorá je vyjadrením marxisticko-leninskej koncepcie existencie človeka (a spoločnosti) ako *novej sociálnej kvality*. Pokiaľ ide o perspektívu, je to *reálny* proces rozvoja človeka. Utvrdzuje nás v tom charakter celých doterajších dejín, ktoré sú podľa Marxa neprestajným procesom pretvárania ľudskej povahy.

Podstata novej sociálnej kvality človeka (osobnosti) spočíva v jeho reálnej možnosti *všestranného rozvoja*, v jeho univerzalite vyjadrujúcej schopnosť pozitívne si osvojovať svet prírody a svet sociálnej reality.

Preto univerzálny rozvoj človeka ako historicky novej sociálnej kvality je v čo najužšom spojení s maximálnou integráciou všeludských schopností. Je však možný len pozitívnu súčinnosťou s inými ľuďmi, a teda len na základe takej spoločenskej praxe, kde človek „pozná a zorganizuje svoje vlastné sily ako spoločenské sily“. To znamená, že v spoločenstve s druhými získava každé individuum prostriedky, ktorými pozitívne a všestranným spôsobom rozvíja svoje schopnosti. Túto historickú premenu človeka je potrebné vidieť napokon v sprostredkovanej forme triednych záujmov proletariátu.

Na základe toho možno tvrdiť, že komunistická prax (na rozdiel od „kapitálovej praxe“) perspektívne vyjadruje koncepciu človeka (a dejín) ako človeka všestranne rozvinutého a slobodného. Je to koncepcia *neodcudzeného* človeka, vyjadrujúceho ideu jednotnej, celistvej spoločenskej bytosti; celistvej v historicky danej diferenciácii, kde však celok určuje časti, a nie naopak, ako je to s odcudzenou bytosťou.

Iba v súvislosti s touto koncepciou neodcudzeného človeka možno považovať daný, iba človeku vlastný spôsob jestvovania — t. j. prax — za slobodný, tvorivý, predmetný, činný proces.

e) Prax ako verifikačné kritérium

Noetickú stránku praxe rozpracoval na vyššej úrovni V. I. Lenin. Myšlienka, že „hľadisko života, praxe musí byť prvým a základným hľadiskom teórie poznania,“ je axiómou a súčasne kategorickým imperatívom v marxisticko-leninskej filozofii: „Prax človeka, ľudstva je overením, kritériom objektivity poznania.“ (6, s. 221)

Teória, ktorá sa vymyká reálnym možnostiam pozitívnej praktickej realizácie, ktorá nevyjadruje zákonitosti reálneho životného procesu, jeho dialektického vývinu, resp. ktorá je jeho násilným „znetvorením“, nepredstavuje vedecké poznanie. Iba na základe dialektickej jednoty teórie a praxe, materiálny spôsob existencie človeka je i revolučným spôsobom. Je vlastný iba človeku a práve preto iba človek je „jednoznačne predurčený“ meniť svet. Pravda, táto „jednoznačná predurčenosť“ meniť svet je v každej dejinnej etape iná. Tu treba mať na zreteli i vymedzenie historickej perspektívy praxe a kritériá jej progresivity:

prax (rovnako i teória) pokroková, *konštruktívna* a prax (i teória) *deštruktívna*.

Lenin — ako je známe — chápanie praxe v tomto zmysle aj diferencoval a keď predkladal požiadavku jednoty teórie a praxe, vždy mal na mysli len ich tvorivý a spoločenský konštruktívny charakter.

Jednota teórie a praxe je daná v samej podstate ontotvorného chápania človeka. Proces praxe je procesom — v princípe — pretvárania sveta vôbec; tým, že svet pretvárame, súčasne ho i *poznávame*. Teda svet poznávame za predpokladu, že ho meníme.

Ak máme túto skutočnosť na zreteli, je evidentné, že poznanie s prakticko-pretvárajúcim procesom je v dialektickej spätosti, vo vzájomne sa podmienajúcej dialektickomaterialistickej jednote. Lenin v súvislosti s tým konštatuje: „Činnosť človeka, ktorý si urobil objektívny obraz sveta, *mení* vonkajšiu skutočnosť, ničí jej určenosť (= mení jej tie či oné stránky, kvality), a tým jej berie črtu zdania, vonkajškovosti a ničotnosti, robí ju súcnom samu osebe a samu pre seba (= objektívne pravdivou).“ (6, s. 228)

Leninova dialektickomaterialistická koncepcia jednoty teórie a praxe implikuje i chápanie samej teórie (ľudského vedomia a ľudského poznávania) ako jednu z foriem *praktickej tvorivej* činnosti. Na základe toho je i jeho objavná *teória odrazu* (oproti metafyzickej koncepcii odrazu) dialektickomaterialistická. Preto treba kriticky hodnotiť názory pokladajúce túto Leninovu teóriu odrazu za nemarxistickú: „Teória odrazu sa nevelmi zhoduje s Marxovým chápaním človeka ako bytosti praxe. Ak je človek skutočne slobodná, tvorivá bytosť praxe, ako môže byť jeho poznávací činnosť len čistým odrazom objektívnej skutočnosti?“ (10, s. 51)

Ak je človek bytosťou praxe a ľudská prax je v princípe slobodná tvorivá činnosť, v ktorej sa konštituuje spôsob predmetného bytia človeka, potom je takou iba v tom zmysle, že — oproti zvieratú, ktoré, ako hovorí Engels, *mení* svet len čisto svojou prítomnosťou — je *cieľavedomou* činnosťou (a teda cieľavedomým bytím). Vďaka tejto cieľavedomosti (ako formy pohybu hmoty v jej najvyššom vývinovom stupni) možno hovoriť o *pretváraní* a o slobode. Sloboda sa „konštituuje“ v pretváraní, pretvárajúci proces je o. i. procesom pretvárajúcim preto, že obsahuje moment *vedomého* ľudského konania, ktoré ho povyšuje z úrovne prírodného bytia na úroveň ľudskej špecifickosti. No obe zložky — i sloboda, i konanie — existujú iba v súvislosti s vedomou činnosťou. Lenin pri tejto príležitosti hovorí: „Ľudské vedomie nielen odráža objektívny svet, ale ho aj tvorí.“ (6, s. 221) Ide o jednotný, dialektický, vzájomne podmienený proces ľudského poznávania a konania, o jednotu — obrazne povedané — *rozumu* a *činu*. Tento proces je vo svojej dialektickej celistvosti vyjadrením prakticko-pretvárajúceho, revolučnohumanizujúceho spôsobu existencie spoločenského individua. A práve tento proces v sebe integruje *tvorivý* a *racionálny* charakter ľudských aktivít.

Prirodzene, poznanie (teória, vedomie) *nie* je na úrovni samej praxe. To treba mať na zreteli a v tom spočíva i materialistický základ praxe, lebo

prax (oproti teoretickému poznaniu) „má nielen prednosť všeobecnosti, ale aj bezprostrednej skutočnosti“. (6, s. 223).

Dialektickomaterialistický prístup k týmto problémom zreteľne vyjadruje nevyhnutnú potrebu spájať poznanie, teóriu s praxou, vedomie s materiálnym bytím (s vedomým bytím). V tejto jednote napokon spočíva i sám princíp predmetného aktívneho jestvovania človeka ako revolučného spôsobu. To znamená, že prax — ako špecificky ľudský spôsob predmetného jestvovania — treba chápať len na základe dialektickej celistvosti všetkých foriem ľudských aktivít.

Ak hovoríme o dialektickej celistvosti, máme na mysli aj ich *materialistickú* súvislosť. Z hľadiska materialistickej súvislosti (a určenosti) a dialektickej celistvosti všetkých foriem ľudských aktivít možno potom hovoriť o ľudskej praxi ako o verifikačnom kritériu, resp. o jej noetickej stránke. Tu je namieste hovoriť o praxi v zmysle jej priority pred teóriou; prax, ako hovorí Lenin, teóriu predchádza, realizuje ju a má „prednosť bezprostrednej skutočnosti“.

Záverom možno poznamenať, že Leninova koncepcia noetickej stránky praxe ako verifikačného kritéria nestráca na svojej objektívnej pravdivosti, ale naopak: utvrdzuje nás v nej najmä súčasný charakter epochy ako epochy prechodu od kapitalizmu k socializmu a komunizmu. Prax robotníckeho a komunistického hnutia zo dňa na deň overuje a potvrdzuje pravdivosť marxisticko-leninskej teórie revolučnej premeny sveta a zreteľne hovorí o jej sile na jednej strane a o ustavičnej potrebe jej dôslednej realizácie na druhej strane.

Vzrastajúca a upevňujúca sa socialistická skutočnosť na tejto zemi hovorí za všetko a je verným plnením odkazu klasikov marxizmu-leninizmu oslobodiť teóriu (filozofiu) od číreho akademizmu a ľudský praktický čin od živelnosti, t. j. revolučná teória (marxizmus-leninizmus) má nachádzať v revolučnej praxi proletariátu svoju materiálnu zbraň a revolučné hnutie proletariátu má nachádzať v teórii svoju duchovnú zbraň.

LITERATÚRA

1. BAUEROVÁ I. — LIEPERTOVÁ, A: Ku kritike teoretických a ideovopolitických názorov R. Garaudyho, Praha 1972.
2. ENGELS, F.: Dialektika prírody, Bratislava 1963.
3. ENGELS, F.: Ludwig Feuerbach a rozklad nemeckej klasickej filozofie, Bratislava 1949.
4. HEGEL, G. W. F.: Fenomenológia ducha, Praha 1960.
5. LANDGREBE, I.: Filosofie prítomnosti, Praha 1968.
6. LENIN, V. I.: Filozofické zošity, Bratislava 1961.
7. MARX, K.—ENGELS, F.: Malé ekonomické spisy, Bratislava 1966.
8. MARX, K.—ENGELS, F.: Nemecká ideológia, Bratislava 1961.
9. MARX, K. — Kapitál I, Bratislava 1967.
10. PETROVIČ, G.: Marxova filozofia a kategória pravdy: Spory o teórii odrazu, Bratislava 1969.
11. SCHELER, M.: Miesto človeka v kosmu, Praha 1968.
12. ŠÍMA, R.: Človek a svet, Bratislava 1969.

Васко Кусин

Марксистско-ленинское понимание практики представляет собой диалектико-материалистический отправной пункт при анализе исторического взаимодействия человек—природа--общество. Классики марксизма-ленинизма совершили этим революционный переворот в понимании человека, в особенности в понимании открытой ими практически-преобразовательной сущности человека; человек посредством своей практики как определенного способа практического существования предстает перед миром как существо, способное преобразовывать, изменять не только мир, но и самого себя; процесс этого самосозидания является, таким образом, и процессом его собственного самоосвобождения, причем законы этого процесса не находятся вне него, но в нем, в его практике как способе его бытия, выражающего «чувственно-предметную» деятельность; посредством этой «чувственно-предметной» деятельности человек овладевает природой и поднимает самого себя на качественно высший уровень человеческой специфичности. Таким образом, человек в практической деятельности опредмечивает свою сущность бытия как бытия, с одной стороны, модифицирующего природу, с другой стороны, производящего социальную реальность. Практика, ее уровень, выражающий способ предметного деятельного существования человека, становится в конце концов и ступенью так называемого «онтологического» включения человека в мир; данная ступень является мерой победы человека над природой. Но практика является также мерой, или степенью революционизирования социальной реальности, т. е. общественных отношений, выражая в конечном итоге господство человека над собственной властью. Революционная практика, опосредованная классовыми интересами пролетариата, в отношении перспективы является практикой, создающей наиболее реальные предпосылки и условия человеческого овладения собственной властью человека (вопрос о неотчужденном человеке в коммунистическом обществе). Классики марксизма-ленинизма в связи с практикой указали на это обстоятельство; их завещание — это завещание революционной теории и революционной практики.

ZUR MARXISTISCH-LENINISTISCHEN AUFFASSUNG DER PRAXIS

Vasko Kusin

Die marxistisch-leninistische Auffassung der Praxis bildet den dialektisch-materialistischen Ausgangspunkt zur Analyse der historischen Interaktion Mensch-Natur-Gesellschaft. Durch diesen Ausgangspunkt erreichten die Klassiker des Marxismus-Leninismus eine revolutionäre Umkehrung in der Auffassung des Menschen, insbesondere was das durch sie enthüllte praktisch—umbildende Wesen des Menschen anlangt; der Mensch mit seiner Praxis stellt sich der Welt als ein Wesen dar, das fähig ist nicht nur die Welt, sondern sich selbst umzubilden, zu verändern; der Prozess dieser Selbstschöpfung ist also zugleich ein Prozess seiner eigenen Selbstbefreiung, wobei die Gesetzmässigkeit dieses Prozesses nicht ausserhalb des Menschen ist, sondern in ihm selbst, in seiner Praxis als einer Art und Weise seines Seins, das eine sinnlich gegenständliche Tätigkeit ausdrückt. Durch diese sinnlich-gegenständliche Tätigkeit bemächtigt sich der Mensch der Natur und sich selbst hebt

er auf eine qualitativ höhere Stufe der menschlichen Besonderheit. In der Praxis vergegenständlicht der Mensch also sein Wesen des Seins als Sein, einerseits die Natur modifizierend und andererseits als ein die soziale Wirklichkeit produzierendes Sein. Die Praxis, ihre Weise des gegenständlichen tätigen Daseins des Menschen ausdrückende Stufe wird endlich auch zur Stufe der sogenannten "ontologischen" Eingliederung des Menschen in die Welt; diese Stufe ist der Masstab des Sieges des Menschen über die Natur. Die Praxis ist jedoch auch das Mass oder die Stufe der Revolutionisierung der sozialen Realität, d. h. der gesellschaftlichen Verhältnisse und in letzter Instanz drückt sie die Herrschaft des Menschen über seine eigene Macht aus. Die durch die Klasseninteressen des Proletariats vermittelte revolutionäre Praxis ist was ihre Perspektive anlangt eine Praxis, die die realsten Voraussetzungen und Bedingungen dafür schafft sich menschlich der eigenen Macht des Menschen zu bemächtigen (die Frage des nichtentfremdeten Menschen in der kommunistischen Gesellschaft). Auf diese Tatsache haben die Klasiker des Marxismus-Leninismus im Zusammenhang mit der Praxis hingewiesen: ihr Vermächtnis ist das Vermächtnis der revolutionären Theorie und der revolutionären Praxis.